

Міністерство внутрішніх справ України  
Харківський національний університет внутрішніх справ

**БЕСЧАСТНИЙ ВІКТОР МИКОЛАЙОВИЧ**

*УДК 343.85*

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КРИМІНОЛОГІЧНОГО  
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;  
кримінально-виконавче право

**Автореферат**  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
доктора юридичних наук

Харків – 2018

*Дисертацією є рукопис*

Робота виконана у Донецькому юридичному інституті МВС України,  
Міністерство внутрішніх справ України.

**Науковий консультант –** доктор юридичних наук, професор,  
Заслужений працівник освіти України  
**Литвинов Олексій Миколайович**,  
Харківський національний університет  
внутрішніх справ, завідувач кафедри  
кримінального права і кримінології  
факультету №1.

**Офіційні опоненти:** доктор юридичних наук, професор, член-  
кореспондент Національної академії  
правових наук України,  
Заслужений юрист України  
**Гришук Віктор Климович**,  
Львівський державний університет  
внутрішніх справ, декан  
факультету № 6 (юридичного);

доктор юридичних наук, професор  
**Черней Володимир Васильович**,  
Національна академія внутрішніх справ,  
ректор;

доктор юридичних наук, професор,  
Заслужений юрист України  
**Денисова Тетяна Андріївна**,  
Академія Державної пенітенціарної  
служби, професор кафедри  
кримінального, кримінально-виконавчого  
права та кримінології.

Захист відбудеться 24 лютого 2018 року о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.03 у Харківському національному університеті внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27).

Автореферат розісланий 22 січня 2018 року.

**Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради**

**Д. Ю. Кондратов**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Обґрунтування вибору теми дослідження.** Актуальність розробки наукової концепції державної політики у сфері протидії злочинності в сучасних кризових умовах функціонування Української держави ґрунтується на ідеях забезпечення взаємодії всіх сил і засобів, які задіяні в цьому, поєднанні заходів кримінально-правового впливу та запобігання злочинам і зумовлена принаймні двома причинами. Перша: вкрай негативні тенденції злочинності в Україні в період з початку 90-х рр. минулого століття і дотепер, що супроводжуються наростанням фактичного відставання можливостей правоохоронної системи від розвитку злочинності. Останнє відбувається як з огляду на об'єктивні закономірності розвитку суспільства, так і через недоліки та прорахунки систем забезпечення діяльності правоохоронних органів, що обумовлює високий рівень латентності злочинності, безкарність винних у вчиненні злочинів та в цілому неспроможність правоохоронних органів у сучасних умовах ефективно протидіяти злочинності. Друга: необхідність розробки згаданої концепції, що враховує високий рівень криміналізації суспільства, можливості держави і громадськості здійснювати протидію кримінальним проявам, помилки і недоліки попередніх концептуальних підходів до організації боротьби зі злочинністю, її забезпечення і практики реалізації. Як складовий елемент означене включає превентивну діяльність на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях і передбачає системний, широкоформатний обструктивний вплив на детермінаційний комплекс злочинності, сфокусований головним чином на криміногенних суспільних протиріччях національного (внутрішньодержавного) походження, проте з обов'язковим урахуванням чинників деструктивного зовнішнього впливу щодо України.

Проблеми злочинності постійно привертають увагу вітчизняних вчених-юристів і криміналістів-практиків. Фундаментальними слід визнати наукові розробки як минулих років, так і поточних, завдяки яким сформовано суттєвий теоретичний доробок, що здатен вельми ефективно виконувати практико-перетворювальні функції у сфері як кримінально-репресивного, так і превентивного, запобіжного впливу на злочинність. Це – численні праці з проблем кримінального, кримінально-виконавчого, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, криміналістики, теорії управління і, звісно ж, кримінології. В цьому контексті варто згадати роботи Г. А. Аванесова, А. М. Бабенка, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, В. С. Батиргареєвої, В. Т. Білоуса, Є. М. Блажівського, В. І. Борисова, М. Г. Вербенського, С. Ю. Віцина, В. О. Глушкова, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, В. К. Грищука, Л. М. Давиденка, С. Ф. Денисова, Т. А. Денисової, О. М. Джужи, А. І. Долгової, В. М. Дрьоміна, В. П. Ємельянова, А. П. Закалюка, О. Г. Кальмана, І. І. Карпеця, Т. В. Корнякової, О. М. Костенка, І. М. Копотуна, В. М. Кудрявцева, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, К. Б. Марисюка, В. О. Меркулової, Ю. В. Орлова, М. І. Панова, В. М. Поповича, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, П. Л. Фріса, В. Б. Харченка, О. М. Храмцова, П. В. Хряпінського, В. В. Чернея, О. О. Юхна, І. С. Яковець та інших.

У результаті досліджень, що проводилися за останні півстоліття названими вище та іншими фахівцями, у науковій літературі сформовано розгалужену спеціально-наукову терміносистему, вироблено низку теоретичних концептів і цілісних, завершених теорій детермінації і протидії злочинності як специфічної сфери соціального управління; визначені її економічні, соціально-політичні та ідеологічні передумови, цілі і завдання, рівні, зміст і форми, інформаційно-аналітичні, організаційно-управлінські, правові й тактичні основи; сформульовані інші концептуальні положення, які у сукупності складають цілісну теоретичну модель протидії злочинності, елементом якої є її кримінологічне забезпечення. Сукупність наукових ідей щодо останнього становить конструктивно-цілісний, орієнтований безпосередньо на реалізацію кримінально-превентивних моделей, комплекс знань, іманентно властивих предмету науки кримінології.

Отже, розробка загальнотеоретичних засад кримінологічного забезпечення протидії злочинності з урахуванням мінливих економічних, соціальних, політичних і правових реалій, умов життя сучасної України є актуальною науковою проблемою, що має бути розглянута з позицій спадкоємності наукових підходів з одночасним розвитком та оновленням понятійно-категоріального апарату і методологічного інструментарію кримінологічного дослідження. Важливим є також питання удосконалення кримінологічного забезпечення протидії злочинності, оптимізації діяльності органів, що здійснюють протидію злочинності. Вищезазначений комплекс обставин і зумовив вибір теми дослідження та його основні напрями.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Тема дисертаційного дослідження узгоджується з положеннями р. 4 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015; р. 4 Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 року № 501/2015; п. 5.16 додатку 5 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого Наказом МВС України від 16.03.2015 року № 275; р. 7 Координаційного плану наукових досліджень з проблем кримінології на 2017 р., затвердженого на засіданні Координаційного бюро з проблем кримінології НАПрН України у 24.03.2017 року; п. 5.1 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 років, схвалених рішенням Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ від 24.04.2015 року. Обрана тема також відповідає тематиці наукових досліджень кафедри кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ на 2014–2018 роки – «Протидія злочинності кримінально-правовими та кримінологічними засобами» (номер державної реєстрації 0113U008195), а також кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз Донецького юридичного інституту МВС України – «Організаційно-правове та тактичне забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції України» (0115U007085).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Донецького юридичного інституту МВС України 25 червня 2014 року (протокол № 15), уточнена 22 лютого 2017 року (протокол № 6).

**Мета і завдання дослідження.** *Метою* дослідження є формування цілісної концепції кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні як системи знань про сутність, форми, види і засоби такого забезпечення, а також основні напрями його удосконалення у кримінально-превентивній практиці та протидії злочинності в цілому.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- дослідити сучасний стан і тенденції розвитку злочинності в Україні;
- сформулювати поняття кримінологічного забезпечення і визначити його місце в загальній теорії протидії злочинності;
- проаналізувати систему кримінологічного забезпечення протидії злочинності;
- розглянути методологію кримінологічного забезпечення протидії злочинності;
- оцінити стан нормативно-правового забезпечення протидії злочинності;
- охарактеризувати форми і методи нормативно-правового забезпечення протидії злочинності;
- визначити напрями удосконалення нормативно-правового забезпечення протидії злочинності;
- оцінити стан організаційного забезпечення протидії злочинності;
- надати характеристику застосовуваним формам і методам організаційного забезпечення протидії злочинності;
- визначити напрями удосконалення організаційного забезпечення протидії злочинності;
- оцінити стан інформаційного забезпечення протидії злочинності;
- охарактеризувати форми і методи інформаційного забезпечення протидії злочинності;
- визначити напрями удосконалення інформаційного забезпечення протидії злочинності;
- оцінити стан науково-методичного забезпечення протидії злочинності;
- охарактеризувати форми і методи науково-методичного забезпечення протидії злочинності;
- визначити напрями удосконалення науково-методичного забезпечення протидії злочинності.

*Об'єктом* дослідження є суспільні відносини у сфері протидії злочинності.

*Предметом* дослідження є кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні.

**Методи дослідження.** Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, що дає змогу розглядати правові, функціональні, організаційні та процедурні аспекти протидії злочинності у їх розвитку, взаємозв'язку та взаємовпливі.

На даному методологічному фундаменті у дисертації застосовуються окремі наукові методи пізнання. За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат теорії протидії злочинності (підрозділи 1.2–1.4), визначено сутність, особливості та значення кримінологічного забезпечення (підрозділ 1.2). Із використанням системно-структурного методу досліджено стан, структуру і

визначено основні тенденції протидії злочинності в Україні (підрозділ 1.1). Системно-функціональний метод застосовано для вивчення проблем в організації та здійсненні окремих видів кримінологічного забезпечення протидії злочинності (підрозділи 2.2, 3.2, 4.2, 5.2). Історико-правовий, порівняльно-правовий та логіко-нормативний методи використано для ретроспективного аналізу стану організації та здійснення різних видів кримінологічного забезпечення протидії злочинності (підрозділи 2.1, 3.1, 4.1, 5.1). Конкретно-соціологічні методи дослідження (анкетування, опитування тощо) використано для вивчення думки фахівців відносно розглянутих проблемних питань (розділи 2–5). Структурно-логічний метод застосовано для визначення основних напрямів удосконалення та оптимізації кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні (підрозділи 2.3, 3.3, 4.3, 5.3, висновки).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації склали наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі філософії, загальної теорії держави і права, кримінології та кримінального права, теорії управління та правоохоронної діяльності, інших галузевих правових наук.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають правові засади організації та здійснення кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні. Дисертант звертався також до законодавства деяких зарубіжних держав, досвід яких у галузі правового регулювання відповідних інститутів може бути використано в Україні.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять узагальнення 380 матеріалів – листування органів досудового розслідування з прокуратурою і судом про виявлення та усунення порушень закону; 101 програмного рішення органів влади з питань протидії злочинності та запобігання злочинам; узагальнення результатів прокурорської, слідчої та судової діяльності за 2007–2016 роки; політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні матеріали Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної судової адміністрації та інших правоохоронних відомств за 2005–2016 роки, а також результати узагальнення проведених анкетувань та опитувань 736 працівників органів поліції (міліції) Донецької, Луганської, Харківської, Херсонської, Дніпропетровської та Запорізької областей.

**Наукова новизна отриманих результатів** полягає у тому, що у дисертації вперше комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки на системному рівні аналізу та узагальнення виявлено, описано і пояснено феномен кримінологічного забезпечення протидії злочинності, спрогнозовано тенденції його розвитку і трансформації в умовах сьогодення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

*вперше:*

– сформульовано поняття кримінологічного забезпечення як допоміжної до протидії злочинності діяльності у вигляді створення сприятливих умов для здійснення відповідними суб'єктами (державними, недержавними органами та

установами, громадськими формуваннями і окремими громадянами) впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня;

– на підставі аналізу статистичних показників за 2010–2016 рр. обґрунтовано висновок, що сучасна злочинність в Україні характеризується високим рівнем, несприятливою динамікою та структурою, а її реальний стан – подальшою тенденцією до інтенсифікації, що зумовлено численними посяганнями на територіальну цілісність України, активною розвідувально-підривною діяльністю, спрямованою на ослаблення держави, залякування населення, загострення внутрішньополітичної конфронтації, економічної нестабільності, посилення соціально-психологічної напруженості; внаслідок екстраполяції трендів у середньострокову перспективу окреслено числові параметри сценаріїв розвитку кримінологічної обстановки до 2021 року, комбінація яких може набувати найбільш варіативних значень;

– визначено структуру і зміст теорії кримінологічного забезпечення в системі загальної теорії протидії злочинності, що складається з таких частин як: 1) забезпечення кримінологічної профілактики: а) забезпечення профілактики випередження; б) забезпечення профілактики обмеження; в) забезпечення профілактики усунення; г) забезпечення профілактики захисту; 2) забезпечення відвернення злочинів; 3) забезпечення припинення злочинів;

– запропоновано основні ознаки і властивості системи кримінологічного забезпечення протидії злочинності, а саме: цілеспрямованість системи, її зв'язок із зовнішнім середовищем, поліелементність, повноструктурність, ієрархічність побудови, взаємодія між елементами системи та наявність синергетичних закономірностей її функціонування;

– розглянуто методологію дослідження кримінологічного забезпечення протидії злочинності, яку становить сукупність методів і прийомів наукового пізнання, різних за характером і галузевим походженням; визначено особливості та проблемні моменти застосування діалектичного, порівняльно-правового, системного, юридико-догматичного, соціологічних, кібернетичних та математичних методів, методів прогнозування та моделювання. До подальшої розробки запропоновано методи математичної логіки, теорії множин (особливо теорії нечітких множин), теорії графів і деяких інших підходів і дисциплін, що сприятиме урахуванню багатогранних якісних структурних зв'язків соціальної реальності;

– сформовано цілісне уявлення про розгалужену систему заходів удосконалення кримінологічного забезпечення протидії злочинності в цілому та щодо окремих його напрямів – нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного забезпечення;

*удосконалено:*

– визначення суті, структури, видів, форм, напрямів, методів і засобів нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного забезпечення протидії злочинності, внаслідок чого констатовано наявність тотожних закономірностей їх організації та здійснення в рамках єдиної системи кримінологічного забезпечення протидії злочинності;

– класифікацію форм нормативно-правового забезпечення протидії за такими ознаками: 1) залежно від способу організації: а) активна форма як безпосереднє використання правових засобів протидії злочинності, б) пасивна форма як опосередкований вплив правових засобів протидії злочинності; 2) залежно від масштабу впливу: а) загального, б) індивідуального характеру;

– розуміння складових елементів організаційного забезпечення протидії злочинності, якими є: система суб'єктів організаційного забезпечення (державні та недержавні органи, установи й організації, до компетенції яких входить протидія злочинності та які здійснюють управління, координацію та взаємодію суб'єктів зазначеної діяльності в межах своїх повноважень); його об'єкт (діяльність суб'єктів протидії злочинності, яка пов'язана з використанням та розподіленням кадрових, матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів у вказаній сфері); мета і принципи такої діяльності; форми і методи організаційного забезпечення протидії злочинності; система організаційних заходів протидії злочинності;

– наукове знання про три основні форми інформаційного забезпечення протидії злочинності, а саме: інформаційно-аналітичне забезпечення (охоплює інформаційно-методичне забезпечення), інформаційно-оперативне забезпечення та науково-інформаційне забезпечення протидії злочинності;

– структурно-функціональну характеристику основних результатів наукових кримінологічних досліджень (як елемента науково-методичного забезпечення протидії злочинності), якими є: теоретичні результати (визначення, уточнення термінології, виявлення властивостей об'єктів, що досліджувались, закономірностей їх взаємодії з іншими явищами тощо); методологічні або методичні результати (розроблення методик обліку, аналізу, контролю, оцінки об'єктів, що досліджувались, а також методик з організації та управління тощо); прикладні (практичні) результати (застосування розроблених класифікацій, методик, алгоритмів тощо в процесі обліку, аналізу, контролю, оцінки, організації, управління діяльністю із протидії злочинності);

*дістало подальший розвиток:*

– оцінка стану нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного забезпечення протидії злочинності, внаслідок чого констатовано наявність численних проблем у сфері їх реалізації, а саме: незавершеність реформи правоохоронної системи та відверте «буксування» її за певними напрямками; високий рівень корупції в правоохоронних органах; брак кваліфікованих кадрів; недосконалі системи підбору кадрів та значні вади в системі їх професійної підготовки; недостатня увага до впровадження інноваційних змін у вказаній сфері; низький рівень матеріально-технічного забезпечення правоохоронної системи; недостатнє використання потенціалу громадськості в досягненні цілей протидії злочинності; формалізм у виконанні завдань протидії, відсутність ініціативності та слабкі зворотні зв'язки в системі протидії злочинності; недоліки методологічного і практичного характеру, а також критичного аналізу під час запровадження досвіду іноземних країн тощо;

– науковий підхід до систематизації методів нормативно-правового забезпечення протидії злочинності, до яких належать імперативний, диспозитивний, методи обмежень та заохочень, а також способів нормативно-правового

забезпечення протидії злочинності, до яких належать дозвіл, зобов'язування, заборона, уповноваження, заохочення, обмеження та покарання;

- класифікація методів організаційного забезпечення протидії злочинності та визначення основних її форм залежно від методів комунікативних зв'язків у системі відповідних суб'єктів, що може бути побудована за схемами субординації, координації або реординації на національному та міжнародному рівнях;

- розуміння сучасних можливостей, місця і ролі різних дослідницьких прийомів серед методів інформаційного забезпечення протидії злочинності, зокрема статистичного спостереження, аналізу матеріалів кримінальних справ і проваджень, звітів, аналітичної інформації, опитування представників громадськості, контент-моніторингу інтернет-ресурсів та експертних оцінок;

- система аргументів на користь визначення трьох основних форм втілення результатів кримінологічної наукової діяльності у практику протидії злочинності: інформаційної, речової та комплексної. Остання створюється на основі інтеграції інформаційних і речових результатів кримінологічних досліджень.

**Практичне значення отриманих результатів** полягає в тому, що:

- у науково-дослідній сфері ці результати, які в сукупності становлять цілісне знання про організацію та здійснення кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні, можуть бути основою для подальшої розробки відповідних проблем (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Кримінологічної асоціації України від 15 червня 2017 року);

- у галузі правотворчості висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані для підготовки й уточнення низки законодавчих та підзаконних актів у сфері організації та здійснення кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні;

- у правозастосовній діяльності використання одержаних результатів дозволить підвищити ефективність процесів і процедур організації та здійснення кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні;

- у навчальному процесі матеріали дисертації доцільно використовувати при підготовці підручників та навчальних посібників із дисциплін «Кримінологія», «Кримінологія та профілактика злочинів» тощо. Їх враховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених автором та за його участю (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 26 червня 2017 року).

**Апробація матеріалів дисертації.** Підсумки розробки проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені дисертантом на наступних всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях: «Право, суспільство і держава: форми взаємодії» (м. Київ, 2014 р.), «Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні» (м. Одеса, 2014 р.), «Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн» (м. Запоріжжя, 2015 р.), «Новітні тенденції сучасної юридичної науки» (м. Дніпропетровськ, 2015 р.), «Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі» (м. Харків, 2015 р.), «Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності» (м. Львів, 2016 р.), «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 2016 р.),

«Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку» (м. Херсон, 2017 р.), «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 2017 р.), «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції» (м. Харків, 2017 р.).

**Публікації.** Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображені в одній одноособовій монографії, 19 статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, 4 статтях, опублікованих у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію, 10 працях апробаційного характеру, 1 праці, що додатково відображає наукові результати дисертації.

**Структура та обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, які об'єднують 16 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертації становить 400 сторінок, з яких основний текст дисертації займає 336 сторінок, список використаних джерел розташований на 44 сторінках (424 найменування), додаток – на 4 сторінках.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми, висвітлюється ступінь її наукової розробленості, формулюються об'єкт, предмет, мета та задачі дослідження, визначаються теоретико-методологічні основи й емпірична база, обґрунтовується наукова новизна одержаних результатів, їх теоретичне та практичне значення, форми апробації та структура дисертаційної роботи.

**Розділ 1 «Кримінологічне забезпечення як наукова проблема»** складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Сучасний стан і тенденції злочинності в Україні» на підставі аналізу статистичних показників злочинності за 2010–2016 рр. зроблено висновок, що сучасна злочинність в Україні характеризується високим рівнем, несприятливою динамікою та структурою. Кримінальні загрози останнім часом мають тенденцію до інтенсифікації. Це зумовлено триваючою агресією проти України, активною розвідувально-підривною діяльністю, спрямованою на ослаблення держави, залякування населення, загострення внутрішньополітичної конфронтації, економічної нестабільності, посилення соціально-психологічної напруженості. І хоча трендом показника інтенсивності негативних змін у статистичному відображенні стану злочинності є помірне зниження, зумовлено це фактором зменшення території обліку злочинів, до якої з другого кварталу 2014 року не потрапляють Автономна Республіка Крим та окремі райони Донецької і Луганської областей, тимчасово непідконтрольні українській владі. Однак, є всі підстави для екстраполяції загального тренду розвитку криміногенної обстановки і на них. А надто з урахуванням того, що АРК, Донецька та Луганська області традиційно належали до найбільш криміногенних територій України.

У результаті застосування низки методів кримінологічного прогнозування встановлено, що у середньостроковій перспективі (2017–2021 рр.) негативні тенденції відтворення злочинності в Україні зберігатимуться. Приріст злочинів забезпечуватиметься в основному за рахунок кримінальної активності корисливої

спрямованості (передусім крадіжок), а також злочинів проти життя і здоров'я особи, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Імовірно, з третього кварталу 2021 року можна очікувати на стабілізацію криміногенної ситуації та закладення нових тенденцій до її покращення. Цей сценарій є стабільно негативним та у разі реалізації забезпечить приблизно 2,1–2,5 % середньорічного темпу приросту злочинності в означеній перспективі. Проте існує імовірність й інших, радикально негативних, сценаріїв. Їх реалізація буде залежати від значної кількості факторів, комбінація яких може набувати найбільш варіативних значень.

Доведено, що нерозв'язаними проблемами у секторі безпеки і оборони залишаються: 1) неефективність механізму запобігання та нейтралізації сучасних загроз національній безпеці України; 2) довготривале фінансове та матеріальне забезпечення складових сектору безпеки і оборони за залишковим принципом, недосконалість процесу формування, координації та взаємодії складових сектору безпеки і оборони під час вирішення спільних завдань із забезпечення національної безпеки; 3) недосконала і неефективна взаємодія між центральними та місцевими органами державної влади, насамперед з питань запобігання і боротьби з тероризмом; 4) недостатня ефективність діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України у протидії загрозам воєнного, розвідувального, кримінального, терористичного, екстремістського та іншого характеру.

У підрозділі 1.2 *«Поняття кримінологічного забезпечення і його місце в загальній теорії протидії злочинності»* кримінологічне забезпечення визначено як створення умов, у результаті яких має настати сприятлива для діяльності суб'єктів протидії злочинності ситуація або їх множина. Інакше кажучи, воно є допоміжною діяльністю щодо створення сприятливих умов для здійснення відповідними суб'єктами (державними, недержавними органами та установами, громадськими формуваннями і окремими громадянами) впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів криміногенної детермінації, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня. Основний зміст досліджуваного явища полягає у створенні та підтриманні сприятливих умов для діяльності суб'єктів протидії злочинності, а значення – у можливості ефективно впливати на неї. При цьому протидія злочинності розуміється як особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, що являє собою різноманітну за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань і окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня (О. М. Литвинов).

Як інтегрована окрема теорія в структурі загальної теорії протидії злочинності кримінологічне забезпечення складається з таких частин: 1) забезпечення кримінологічної профілактики: а) забезпечення профілактики випередження; б) забезпечення профілактики обмеження; в) забезпечення профілактики усунення;

г) забезпечення профілактики захисту; 2) забезпечення відвернення злочинів; 3) забезпечення припинення злочинів.

У підрозділі 1.3 «Система кримінологічного забезпечення протидії злочинності» на підставі проведеного аналізу визначено ознаки та властивості, характерні для розглядуваної системи, а саме:

- цілеспрямованість системи (тобто наявність у неї цілей функціонування і подальшого розвитку), механізм якої працює злагоджено, результативно, а тому – ефективно. Мета містить орієнтири діяльності для елементів системи, дозволяє окреслити коло об'єктів організаційного впливу та відповідних суб'єктів, уповноважених на здійснення вказаного впливу. Результати діяльності за кожним окремим елементом системи слід розглядати як окремі цілі, способи досягнення загальної мети всієї системи;

- зв'язок системи із зовнішнім середовищем. Середовище є сукупністю об'єктів, зміна яких впливає на систему, а також тих, що змінюються під впливом системи. Воно складається із природних, соціальних, інформаційних, економічних, виробничих та інших факторів, які впливають на систему та й самі певною мірою перебувають під впливом цієї системи. Наявний конфлікт системи із середовищем в даному разі обумовлений різким загостренням криміногенної обстановки в державі і неспроможністю управлінського контуру модифікувати систему й оптимально та ефективно пристосовувати її до змін в оточуючому середовищі, а також загостренням вимог суспільства щодо нагальної необхідності реформування системи кримінальної юстиції;

- поліелементність системи, що базується на органічній єдності за рахунок кінцевої мети. Оскільки йдеться про певні загальні об'єкти впливу, суб'єкти, що його здійснюють, етапи розвитку суспільства, взаємопов'язаність і взаємообумовленість різних процесів життєдіяльності в суспільстві, система кримінологічного забезпечення протидії злочинності є надскладним багатоелементним механізмом. Ефективність кожного елементу забезпечує злагоджену його діяльність;

- взаємодія між елементами системи. Зв'язок (потік) є важливим, з точки зору дослідження або керування системою, обміном речовиною, енергією, інформацією між системою і зовнішнім середовищем, а також між елементами системи. Система кримінологічного забезпечення протидії злочинності – це результат виникнення між елементами системи так званих синергічних зв'язків, які забезпечують загальний ефект функціонування системи, її внутрішню динаміку, відкритість і нелінійність;

- кожен із елементів системи взятий окремо за певних умов може розглядатись як окрема система з усіма властивими їй ознаками. При цьому сама система як цілісне утворення співвідноситься з елементами (системами), і цей зв'язок є одночасно і прямим, і зворотнім;

- коло елементів, що входять до системи, не є сталим – структурна побудова є результатом розташування елементів, пов'язаних загальною функцією, у певній послідовності, що породжує інтегровані якості, які не властиві окремим її частинам.

Зроблено висновок, що протидія злочинності повинна ґрунтуватися на системній широкомасштабній, всеохоплюючій державній політиці, яка включатиме в себе кримінологічно обґрунтовані системні заходи нормативно-правового,

організаційного, інформаційного та науково-методичного забезпечення протидії злочинності.

У підрозділі 1.4 «Методологія кримінологічного забезпечення протидії злочинності» аргументується підхід, що названу методологію становить сукупність методів і прийомів наукового дослідження, різних за характером і галузевим походженням. Встановлено органічну залежність між пошуковими можливостями, їх результатами і кількісно-якісними ознаками відповідної методології. Констатовано, що вибір методу залежить від властивостей об'єкта і завдань дослідження. Процес впровадження нових методів у наукові дослідження актуальних проблем є природним і плідним напрямом розвитку методології кримінологічної науки, сутнісним показником її відповідності сучасному рівню загальнонаукових досягнень та її здатності до подальшого розвитку.

Розглянуто систему загальнонаукових та спеціальних методів дослідження кримінологічного забезпечення протидії злочинності. Зокрема, визначено особливості та проблеми застосування діалектичного, порівняльно-правового, системного, юридичного, соціологічних, кібернетичних та математичних методів, а також методів прогнозування та моделювання. Унаслідок цього констатовано їх виняткове пізнавальне значення, широкий арсенал можливостей, різнопланове поле застосування. Водночас динамізм суспільної дійсності, складність і багатогранність складових її явищ і зв'язків між ними зумовлюють різну їх інтерпретацію дослідниками залежно від того, які властивості і зв'язки вказаних явищ вони вивчають. Виняткова їх багатоплановість закономірно зумовлює широту спектру підходів до її інтерпретації, що істотно ускладнює алгоритмізацію процедури кримінологічної розвідки. Кримінологія органічно включає у її зміст елемент суб'єктивізму, що привноситься не тільки і навіть не стільки дослідником, скільки самим об'єктом наукового пізнання, що не може не позначитися на істинності знання і, отже, на можливостях його формалізації. Системи людських зв'язків складні, тому точний їх опис ускладнений необхідністю врахування таких етапів, як переробка інформації, прийняття рішень і т. д., розгортання яких серйозно видозмінює криміногенну обстановку, роблячи її складно прогнозованою.

У дослідженнях сфери кримінологічного забезпечення провести порівняння досліджуваних явищ на основі чітко формалізованих критеріях і одиницях вимірювання, як правило, неможливо. Труднощі створення якісних математичних моделей є наслідком неадекватності мови математичних теорій тим виключно складним суспільним процесам, які лежать в основі організації і здійснення антикриміногенного впливу. Тому не можна говорити про математизацію науки кримінології в цілому. Можна говорити лише про математизацію окремих складових деяких її вчень. Математизації матеріалу у сфері протидії злочинності заважає також велика кількість випадкових зв'язків, що не піддаються контролю, труднощі їх локалізації, а також деякі інші фактори. Ступінь математизації і тісно пов'язаної з нею комп'ютеризації знань залежить від багатьох чинників, у тому числі й від перебудови історично сформованих у науці уявлень, а також від рівня технічної бази для апробації отриманих теоретичних знань, їх стандартизації до практичних потреб кримінологічного забезпечення протидії злочинності.

Погоджуючись із тим, що в дослідженнях із кримінологічного забезпечення протидії злочинності нові методи відіграють не домінуючу, а допоміжну роль, слід зауважити, що накопичений наукою досвід використання цих методів дозволяє доволі тверезо оцінювати перспективу їх застосування. Обґрунтовується перспективність подальших розробок математичної логіки, теорії множин (особливо теорії нечітких множин), теорії графів і деяких інших дисциплін, апарат яких, будучи тісно пов'язаним із соціальною практикою і суспільними науками, орієнтований не тільки на кількісні вимірювання, але і на вивчення багатограних якісних структурних зв'язків соціальної реальності.

Визначено ґносеологічні резерви і перспективи використання в цілому наукою кримінологією спеціально наукових методів, у результаті чого наголошено на необхідності збереження предметно-операційністських меж, притаманних вказаним рівням методології. Як правило, такі методи є ефективними лише на першому, емпіричному, рівні дослідження, як допоміжні засоби. Тому їх використання повинно сприяти виявленню нових закономірностей і тенденцій у сфері протидії злочинності. На стадії формування прогнозів на перше місце в науково-пізнавальному інструментарії висуваються закони і категорії діалектики, що слугують вихідним орієнтиром для вирішення як фундаментальних, так і прикладних проблем наукового передбачення.

**Розділ 2 «Кримінологічні засади нормативно-правового забезпечення протидії злочинності»** складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Стан нормативно-правового забезпечення протидії злочинності»* визначено його основні ознаки, а саме: 1) невідповідність нормативно-правових актів з питань протидії злочинності соціально-політичним реаліям суспільства, стану військово-політичних загроз на сході України; 2) зміни в динамічній структурі правового регулювання публічних відносин у бік скорочення владних, імперативних методів на користь превалювання диспозитивності; 3) часті необґрунтовані зміни нормативної бази; 4) незабезпеченість механізмами реалізації й охорони норм права; 5) доступність для населення науково обґрунтованої, узгодженої системи нормативно-правових актів у вигляді офіційних веб-порталів ВРУ, Президента України, КМУ, недержавних безкоштовних та комерційних збірок правових актів тощо; 6) наявність наукового планування заходів держави по боротьбі з окремими видами злочинів (корупцією, тероризмом тощо), але відсутність комплексної державної програми щодо всієї сфери протидії злочинності; 7) недостатній освітньо-професійний рівень працівників правоохоронних органів, слабкі правові стимули (пільги, заохочення), брак компетентності для активного виконання ними своїх професійних обов'язків; 8) низькі правова свідомість та культура населення; 9) морально-правова конфліктогенність, криміногенність окремих правових інновацій, що формуються в процесі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Встановлено, що нормативно-правове забезпечення протидії злочинності – це створення умов для реалізації суб'єктами протидії злочинності своїх прав і обов'язків через сукупність правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації), явищ (правосвідомість, правову культуру, правові принципи, ідеї), правові регулювання та вплив.

До правових засобів протидії злочинності належать: 1) Конституція України; 2) багатосторонні та двосторонні міжнародні договори, ратифіковані ВРУ; 3) кодифіковані нормативно-правові акти; 4) закони України; 5) підзаконні акти – укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази, інструкції, настанови центральних органів виконавчої влади; 6) акти застосування норм права (індивідуального піднормативного регулювання); 7) судові прецеденти і судова практика (Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів). Зауважено, що ефективність правового регулювання суспільних відносин більшою мірою залежить не від стану законодавчої бази, а від моральних якостей населення та посадових осіб, зокрема – з числа спеціальних суб'єктів протидії злочинності – працівників прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки України та інших органів державної влади, а також представників громадськості, місцевого самоврядування.

До правових явищ належать правосвідомість, правова культура, правові принципи та ідеї.

Правове регулювання як форма владного впливу на суспільні відносини у сфері протидії злочинності у своєму механізмі в якості елементів передбачає правові засоби, правові відносини і акти реалізації юридичних прав і обов'язків.

Правовий вплив являє собою комплексну дію права на суб'єктів суспільних відносин за допомогою ідеологічних, соціальних та юридичних механізмів. Розглянуто сфери дії правового впливу, а також його основні його напрямки, що визначені через характеристику рівнів дії права, а саме рівень сприйняття (існування) права та рівень соціально-правових дій (реального функціонування права).

У підрозділі 2.2 *«Форми і методи нормативно-правового забезпечення протидії злочинності»* названі форми запропоновано групувати за двома ознаками:

1) залежно від способу організації: а) активна форма як безпосереднє використання правових засобів протидії злочинності; б) пасивна форма як опосередкований вплив правових засобів протидії злочинності, при якому не відбувається безпосереднього правового втручання у суспільні відносини, однак сам факт їх наявності виступає як стримуючий та направляючий фактор.

2) залежно від масштабу впливу: а) загального характеру, що здійснюється за допомогою правил, адресованих усім і кожному окремо й розрахованих на невизначене число типових ситуацій; б) індивідуального характеру, що спрямовано на впорядкування конкретних відносин, ситуацій, поведінки конкретних осіб за допомогою актів застосування норм права (вироку, ухвали, рішення, указу, постанови, розпорядження, наказу та інших) на основі нормативно-правових актів.

Методи нормативно-правового забезпечення протидії злочинності – це прийоми та засоби впливу уповноважених суб'єктів на вольову поведінку учасників суспільних відносин з метою досягнення їх правомірної поведінки. Ці методи характеризуються: 1) різним порядком встановлення прав і обов'язків учасників суспільних відносин, які можуть впливати із закону, договору та ін.; 2) різним ступенем автономності суб'єктів при виникненні прав і обов'язків; 3) різними способами захисту встановлених прав та забезпечення виконання юридичних обов'язків, який може здійснюватись у різному порядку (судовому,

адміністративному та ін.) і за допомогою різних засобів (цивільно-правових, кримінально-правових та ін.). До основних методів нормативно-правового забезпечення протидії злочинності віднесено імперативний, диспозитивний метод, метод обмежень, а також заохочень, метод автономії та рівності сторін, метод субординації тощо.

До способів нормативно-правового забезпечення протидії злочинності належать: дозвіл, зобов'язування, заборона, уповноваження, заохочення, обмеження та покарання.

У підрозділі 2.3 «Удосконалення нормативно-правового забезпечення протидії злочинності» вказане забезпечення розглянуто як постійний процес правотворчості, правозастосування, правових регулювання та впливу уповноважених суб'єктів. У зв'язку із зазначеним та на підставі аналізу стану нормативно-правового забезпечення протидії злочинності запропоновано розробити та прийняти закон і відповідну стратегію, в яких буде визначено засади державної політики щодо протидії злочинності: закріплено систему політико-правових ідей, загальну орієнтацію діяльності щодо протидії злочинності, цілі й завдання, основні напрями, систему заходів цієї діяльності тощо.

Наявність закону про стратегію або основи державної політики щодо протидії злочинності створить умови для відповідного виду соціальної діяльності. Проте, щоб дія правового акта не перетворилась на формалізм, необхідне правозастосування, тобто урахування конкретних обставин та ситуацій. А для цього мають бути розроблені загальнодержавні й регіональні програми невідкладних заходів із протидії злочинності. Оскільки на сьогодні така програма відсутня, це є фактором, що гальмує процес протидії злочинності. У цьому документі необхідно висвітлити проблеми, які потребують розв'язання, мету і строки реалізації, шляхи і способи їх розв'язання, очікувані результати та обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для забезпечення реалізації профілактичних заходів, а також моніторинг їх ефективності.

**Розділ 3 «Кримінологічні засади організаційного забезпечення протидії злочинності»** складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Стан організаційного забезпечення протидії злочинності» вказаний вид забезпечення запропоновано розглядати у двох аспектах: 1) як цілеспрямовану діяльність з організації процесу протидії злочинності; 2) як результат такої діяльності, що виражається у створенні впорядкованої та взаємоузгодженої системи суб'єктів протидії злочинності, функціонування яких обумовлено досягненням спільної мети.

Проведений аналіз організаційного забезпечення протидії злочинності в Україні засвідчив, що його стан не можна назвати цілком задовільним. Серед факторів, які найбільш негативно впливають на вказаний стан, виділено та охарактеризовано такі: незавершеність реформи правоохоронної системи та відверте «буксування» її за певними напрямками; високий рівень корупції в правоохоронних органах; брак кваліфікованих кадрів; недосконалість системи підбору кадрів та значні вади в системі їх професійної підготовки, заміщенні, перепідготовки; недостатня увага до впровадження інноваційних методологічних змін у вказаній сфері; низький рівень матеріально-технічного забезпечення правоохоронної

системи; недостатнє використання потенціалу громадськості в досягненні цілей протидії злочинності; формалізм у виконанні завдань протидії злочинності, відсутність ініціативності та слабкі зворотні зв'язки в системі протидії злочинності; недоліки методологічного і практичного характеру під час запровадження досвіду іноземних країн.

Складовими елементами організаційного забезпечення протидії злочинності визначено: систему суб'єктів організаційного забезпечення протидії злочинності (державні та недержавні органи, установи й організації, до компетенції яких входить протидія злочинності та які здійснюють управління, координацію та взаємодію суб'єктів зазначеної діяльності в межах своїх повноважень); його об'єкт (діяльність суб'єктів протидії злочинності, яка пов'язана з використанням та розподіленням кадрових, матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів у вказаній сфері); мету та принципи такої діяльності; форми і методи організаційного забезпечення протидії злочинності; систему конкретних організаційних заходів протидії злочинності.

Функціональними цілями організаційного забезпечення протидії злочинності визначено: побудову ефективної системи суб'єктів протидії злочинності та визначення їх компетенції у вказаній сфері; визначення форм і методів протидії злочинності, які конкретизуються у відповідних практичних заходах; забезпечення взаємодії суб'єктів протидії злочинності з метою більш ефективного досягнення цілей цієї діяльності; визначення методів контролю за вказаною діяльністю; забезпечення прогнозування та послідовного планування заходів протидії злочинності з урахуванням змін у структурі та динаміці злочинності; розробку та втілення у життя ідеологічних основ протидії злочинності.

Систематизовано принципи здійснення організаційного забезпечення протидії злочинності, зокрема: принцип державної політики, законності, гуманізму, системності, комплексності, спадковості, поєднання централізму й автономії.

У підрозділі 3.2 *«Форми і методи організаційного забезпечення протидії злочинності»* методи вказаного виду забезпечення класифіковано за часовим критерієм (досягнення поточних або довгострокових цілей), глибиною та масштабністю поставлених перед ними цілей (тактичні або стратегічні, з повною або частковою зміною існуючих суспільних відносин), за способом досягнення цілей протидії злочинності (еволюційні та революційні). Здійснений аналіз діяльності суб'єктів протидії злочинності довів, що у цьому процесі також можуть бути застосовані як прямі, так і непрямі методи організаційного впливу. Організаційні методи, які застосовуються державними суб'єктами протидії злочинності, мають переважно імперативний характер і форми владних приписів. Зазначені імперативні розпорядження, що мають організуючий та впорядковуючий характер, спрямовані на інших суб'єктів, які знаходяться у відносинах субординації до суб'єктів управління. Зазначений управлінський вплив передбачає досягнення конкретних результатів та здійснення постійного контролю за виконанням поставлених завдань. Застосування прямих методів організаційного впливу може мати як нормативну форму, розраховану на неодноразове застосування, так і форму індивідуальних управлінських рішень. У той же час організаційна діяльність щодо протидії злочинності може здійснюватися із застосуванням непрямих

(опосередкованих) методів впливу. Такі методи застосовуються державними органами для стимулювання та організації діяльності у сфері протидії злочинності недержавних установ, які не знаходяться щодо них у субординаційних відносинах. У цьому випадку реалізація зазначеного організаційного впливу ґрунтується на засадах диспозитивності та має нормативно-правовий характер. Зазначений метод спрямований на демократизацію та оптимізацію функцій системи протидії злочинності, стимулювання позитивної та бажаної для держави поведінки, заснованої на наявних суспільних потребах. Іноді застосування непрямих методів в організації системи протидії злочинності може супроводжуватися безпосереднім делегуванням частини державних повноважень у цій сфері спеціалізованим недержавним установам.

За видами зв'язків між ланками системи протидії злочинності методи організаційного впливу поділено на вертикальні (субординаційні) та горизонтальні (координаційні). Визначено, що для субординаційних комунікативних зв'язків характерні такі форми організаційного забезпечення протидії злочинності: планування діяльності підлеглих суб'єктів на основі аналізу поточної ситуації та з використанням методів прогнозування; розвиток функціональної структури суб'єктів протидії злочинності; методичне супроводження та ресурсне забезпечення діяльності суб'єктів протидії злочинності; вивчення, адаптація та запровадження позитивного досвіду іноземних країн у сфері протидії злочинності; контроль та оцінка діяльності підлеглих підрозділів, розробка стратегій (дорожніх карт, планів дій, концепцій) протидії злочинності.

Проаналізовано координаційні комунікативні зв'язки системи протидії злочинності на національному і міжнародному рівнях та кореспондуючі їм організаційні форми (наради, обмін досвідом, спільна реалізація заходів тощо).

Визначено основні положення застосування методу реордінації в організаційному забезпеченні протидії злочинності, що здатен поєднати розумні ініціативи правоохоронних органів і громадськості на місцях. Серед перспективних форм реордінації названо: інформаційні запити щодо діяльності системи протидії злочинності та її практичних результатів; посилення громадського контролю щодо випадків порушення законодавства про протидію корупції; моніторинг прозорості та законності витрачання бюджетних коштів у сфері правоохоронної діяльності; створення громадських правозахисних груп для захисту інтересів потерпілих від злочинів та дотримання процесуальних прав осіб, які вчинили правопорушення; створення інтерактивних інформаційних ресурсів з метою збору та поширення інформації про діяльність системи протидії злочинності; розробка та подання пропозицій з метою удосконалення організаційно-правового забезпечення системи протидії злочинності. Зроблено висновок, що переваги цього методу мають бути враховані та підтримані державою, спрямовані у належне русло та використані у досягненні загальних цілей протидії злочинності.

У підрозділі 3.3 «Удосконалення організаційного забезпечення протидії злочинності» визначено основні напрями удосконалення організаційного забезпечення протидії злочинності, а саме: формування чіткої та несуперечливої кримінально-правової, кримінологічної та кримінально-виконавчої політик держави; завершення реформи системи протидії злочинності в Україні; поліпшення

ресурсного забезпечення системи протидії злочинності; запровадження засобів інформатизації для здійснення ефективного організаційного забезпечення протидії злочинності; розширення міжнародної координації у протидії злочинності; подальше розширення використання потенціалу інститутів громадянського суспільства у протидії злочинності. Кожен із зазначених напрямів наповнений конкретним змістом у формі відповідних організаційних заходів, систему яких запропоновано у дисертації.

**Розділ 4 «Кримінологічні засади інформаційного забезпечення протидії злочинності»** складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 *«Стан інформаційного забезпечення протидії злочинності»* інформаційне забезпечення протидії злочинності визначено як сукупність засобів, методів та заходів, що використовуються для отримання своєчасної, цінної та важливої інформації, що впливає на точність і визначеність при прийнятті рішень, спрямованих на усунення, зменшення або нейтралізацію факторів існування злочинності та вчинення злочинів.

Встановлено, що основними проблемами інформаційного забезпечення є: 1) розосередженість обліків злочинів по окремим відомствам, що створює умови для відомчого впливу, викривлення державної статистичної звітності, маніпуляцій із цифровими показниками, уявної, а не реальної оптимізації діяльності щодо протидії та запобігання злочинності в державі; 2) безсистемність збирання інформації, неузгодженість між різними суб'єктами аналізу інформації про криміногенну обстановку та розробки заходів реагування, у випадку її ускладнення, що у результаті не дозволяє прийняти ефективне управлінське рішення і знижує соціальну корисність його реалізації.

Проаналізовано структуру та організацію функціонування основних інформаційних ресурсів протидії злочинності, а саме: Єдиного реєстру досудових розслідувань, ІБД «Статистика», Інтегрованої інформаційно-пошукової системи Національної поліції України, Оперативно-довідкової картотеки, Єдиної державної інформаційної систем у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також Інтегрованого національного банку даних про транспортні засоби. Зроблено висновок, що перевагою інформатизації як основного інструменту вказаного забезпечення є можливість подолання розосередженості відомчої статистики, доступ в реальному часі до масиву інформації про злочини, що дозволяє оперативно узагальнювати інформацію і водночас визначати обставини вчинення злочину з кожного провадження.

У підрозділі 4.2 *«Форми і методи інформаційного забезпечення протидії злочинності»* визначено три основні форми інформаційного забезпечення протидії злочинності, які перебувають у тісній взаємодії:

- інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності (охоплює інформаційно-методичне забезпечення);
- інформаційно-оперативне забезпечення;
- науково-інформаційне забезпечення протидії злочинності.

Методи інформаційного забезпечення протидії злочинності детерміновані особливостями джерел кримінологічної інформації. Статистичне спостереження як

метод інформаційного забезпечення протидії злочинності – це науково обґрунтована система прийомів отримання кримінологічної інформації, що ґрунтується на дослідженні відомостей державної статистичної звітності про злочинність на певній території, за певний проміжок часу. Аналіз матеріалів кримінального провадження (рішень слідчих та судових органів) як метод інформаційного забезпечення протидії злочинності – це оцінка процесуальних та довідково-інформаційних документів, яка здійснюється через призму ознак у процесі пізнання для визначення властивостей злочинності, її закономірностей, взаємозв'язку та взаємообумовленостей із зовнішніми і внутрішніми факторами детермінації. Аналіз звітів, аналітичної інформації як метод інформаційного забезпечення протидії злочинності – це оцінка сукупності відомостей, що отримані з перевірених, співвіднесених фактів, що характеризують явища і процеси, пов'язані зі злочинністю. Опитування представників громадськості (моніторинг) як метод інформаційного забезпечення протидії злочинності – це науково-обґрунтована система прийомів отримання первинної кримінологічної інформації від респондентів з орієнтацією виявлення реального стану, тенденцій злочинності з метою здійснення подальшого прогнозування. Контент-моніторинг інтернет-ресурсів (публікацій ЗМІ та інтернет-ЗМІ) як метод інформаційного забезпечення протидії злочинності – це оцінка інформаційного контенту про злочинність за якісними та кількісними характеристиками з метою отримання нової кримінологічної інформації про тенденції, закономірності та взаємообумовленості злочинної поведінки протягом не визначеного заздалегідь проміжку часу. Метод експертних оцінок як метод інформаційного забезпечення протидії злочинності – це спосіб отримання кримінологічної інформації про злочинність, її стан та тенденції, що ґрунтується на висловлених припущеннях експертів, що формують свою думку на знаннях, досвіді та власній інтуїції. Зроблено висновок, що жодний метод, як і жодна форма інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинності не здатні охопити всю сукупність ознак, що мають важливе значення для організації та здійснення антикриміногенного впливу. Вони призначені для вирішення різних завдань і є складовими елементами різних систем, тому мають бути застосовані тільки паралельно і в комплексі, із застосуванням різних методик та аналітичних форм.

У підрозділі 4.3 «Удосконалення інформаційного забезпечення протидії злочинності» з метою удосконалення цього виду забезпечення протидії злочинності запропоновано: ухвалити довгострокову загальнодержавну програму протидії злочинності на підставі аналізу оперативної обстановки в державі, прогнозування злочинності з урахуванням факторів на різних рівнях та розрахунку ефективності запланованих заходів, спрямованих на мінімізацію рівня злочинності; розробити міжвідомчу інструкцію (за участю МВС, СБУ, Генеральної прокуратури, Державної фіскальної служби, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України), в якій уніфікувати процедуру міжвідомчого обміну інформацією з інформаційно-телекомунікаційних систем, визначати порядок, механізм, зручні форми інформаційної взаємодії та використання їх правоохоронними органами для швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів; запровадити інформаційно-інтегровану пошукову систему кримінологічної інформації шляхом створення єдиної бази даних із можливістю

доступу завантаження з різних інформаційних систем без обмежень доступу на регіональну рівні до всього інформаційного масиву та з урахуванням потреб інформаційних ресурсів, що залежить від специфіки діяльності окремих підрозділів; внести зміни до форми первинного обліку про кримінальне правопорушення, що визначена Положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань щодо відомостей про потерпілого – освіту, сімейний стан, перебування потерпілого в уразливому стані, характеристику стосунків з винним, вчинення злочинів щодо потерпілого в минулому – що додатково розширить можливості для системного інформування про місця та способи пошуку жертв злочинцем, характеристики потерпілих і проявів віктимної поведінки і в подальшому сприятиме формуванню відповідних заходів віктимологічного запобігання.

У системі інформаційно-оперативного забезпечення протидії злочинності запропоновано такі заходи удосконалення: застосування новітніх технологій в оперативно-розшуковій діяльності, а отже, поліпшення матеріально-технічної бази оперативної роботи; розробка й удосконалення алгоритму дії щодо розкриття злочинів, пов'язаних з інформаційними ресурсами та процесу їх документування; здійснення організаційних заходів щодо розробки нових оперативно-довідкових обліків про інформаційні ресурси, що пов'язані з розповсюдженням забороненого контенту в обігу через соцмережі, форуми, через відеохостинги, хостинги зображень у мережі Інтернет, обліки реєстратора та реєстранта доменного імені, через які розповсюджується заборонений контент.

Серед заходів удосконалення науково-інформаційного забезпечення протидії злочинності виділено та охарактеризовано такі: налагодження механізму систематичного надання офіційної статистичної інформації у розгорнутому форматі для науково-дослідних установ, діяльність яких пов'язана з протидією злочинності та профільних кафедр вищих навчальних закладів; запровадження дієвого механізму апробації наукових здобутків кримінологічних досліджень у правозастосовній діяльності; запровадження у форматі занять в системі службової підготовки тренінгів з удосконалення інформативно-аналітичного та науково-інформаційного забезпечення діяльності; стимулювання наукової розвідки в розрізі нових кримінологічних досліджень впливу на свідомість громадян поширення інформації про злочинність як продукт конвергентної журналістики.

**Розділ 5 «Кримінологічні засади науково-методичного забезпечення протидії злочинності»** складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 5.1 *«Стан науково-методичного забезпечення протидії злочинності»* цей вид забезпечення розглянуто як необхідне і об'єктивно обумовлене завдання, що у сучасних умовах потребує суттєвого покращення. Воно значною мірою викликане змінами в житті суспільства, загостренням криміногенної обстановки і є запорукою підвищення ефективності цієї діяльності.

Наукове забезпечення протидії злочинності включає в себе розробку теоретичних та методологічних засад цієї діяльності, проведення прикладних наукових досліджень і вироблення на цій основі стратегічного курсу і тактичних прийомів антикриміногенного впливу на злочинність.

Головною метою проведення того чи іншого виду дослідження є науковий результат – нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або

прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації. На основі даних, отриманих у результаті проведених кримінологічних досліджень, можна здійснити аналіз взаємозалежностей кримінальної ситуації і відповідної соціальної реакції на неї, взаємодії злочинця та його жертви, впливу органів соціального контролю на рівень злочинності в межах реальних суспільних відносин. Крім того, активна робота в цьому напрямку спонукає адресатів та суб'єктів кримінологічних досліджень до більш широкого використання наявних можливостей у сферах законотворчої та правозастосовної практик протидії злочинності. Саме розроблення концептуальних положень, що становлять систему наукових знань про злочинність, закономірності й тенденції її розвитку, заходи запобігання та протидії як комплексу ідей, задумів, тлумачень у цій науковій і практичній сфері діяльності має не тільки привернути до себе увагу, а й об'єднати зусилля учених і практиків щодо вирішення, зниження гостроти існуючих суспільних протиріч. Натомість найбільшою цінністю результатів кримінологічних досліджень є розробка практичних рекомендацій щодо організаційних та методичних аспектів діяльності з протидії тому чи іншому виду злочинності.

Основними результатами наукових кримінологічних досліджень є: теоретичні результати (визначення, уточнення термінології, виявлення властивостей об'єктів, що досліджувались, закономірностей їх взаємодії з іншими явищами тощо); методологічні або методичні результати (розроблення методик обліку, аналізу, контролю, оцінки об'єктів, що досліджувались, а також методики з організації та управління тощо); прикладні (практичні) результати (застосування розроблених класифікацій, методик, алгоритмів і т. ін. в процесі обліку, аналізу, контролю, оцінки, організації, управління діяльністю із протидії злочинності).

У підрозділі 5.2 «*Форми наукового забезпечення протидії злочинності*» розглянуто три основні форми втілення результатів кримінологічної наукової діяльності: інформаційні, речові та комплексні (або складові). Останні створюються на основі інтеграції інформаційних і речових результатів, внаслідок чого вони є інформаційно-речовими результатами кримінологічних досліджень.

Оприлюднення результатів кримінологічних досліджень сприяє розвитку вітчизняної кримінології загалом, у тому числі вирішенню різноманітних дискусійних, полемічних питань теоретичного й практичного характеру, а також подоланню неузгодженостей та суперечностей стосовно принципових положень кримінології, проблемних практичних питань, що виникають останнім часом через їх недостатнє концептуальне визначення та наукове обґрунтування.

Впровадження науково-методичних розробок у практику протидії злочинності відбувається за такими напрямками:

- розробка пропозицій для законодавчого, виконавчих і муніципальних органів влади різних рівнів щодо прийняття відповідних нормативно-правових актів у сфері протидії злочинності, або ж удосконалення вже існуючих;
- розробка рекомендацій для працівників правоохоронних органів щодо підвищення ефективності діяльності, пов'язаної із протидією злочинності;
- розробка методик розслідування окремих видів злочинів.

Зроблено висновок, що вивчення проблем ефективності та розвитку законодавства з відповідними пропозиціями, поправками, вказівками з урахуванням

фундаментальних наукових напрацювань, системних кримінологічних досліджень і прогнозів є необхідною складовою формування і реалізації науково обґрунтованої та ефективної політики держави щодо протидії злочинності.

У підрозділі 5.3 «Удосконалення науково-методичного забезпечення протидії злочинності» доведено, що ця діяльність базується на реалізації відповідних чинників, які гарантовані державою, і саме вони, гостро реагуючи на зміни суспільного життя, стимулюють зміни у науковому середовищі.

Основними кроками у справі удосконалення науково-методичного забезпечення протидії злочинності є:

- суворе дотримання форми і змісту запиту на проведення наукового дослідження з конкретизацією його цілей і задач, обґрунтованих реальними потребами практичної діяльності;
- налагодження взаємодії між провідними науковими організаціями, ВНЗ системи МВС України і представниками правоохоронних органів (виконавець – замовник) з метою конкретизації цілей, задач та реальних проблем, які планує науково дослідити замовник;
- широке залучення найбільш досвідчених практичних працівників до авторського наукового колективу, що позитивно впливатиме на результати наукового дослідження і вірогідність його подальшого успішного впровадження;
- забезпечення більш активного, широкого впровадження наукових розробок у практику роботи правоохоронних органів з метою підвищення ефективності діяльності із протидії злочинності;
- інтенсифікація наукових досліджень у сфері протидії злочинності – миттєва реакція з боку наукової спільноти на суспільні процеси, що відбуваються в державі і потребують всебічного наукового дослідження;
- полегшення доступу практичних працівників до науково-методичних матеріалів, що слід забезпечувати шляхом створення єдиної електронної інформаційної бази;
- колегіальна (в присутності замовника) оцінка наукового дослідження та впровадження його в практичну діяльність;
- посилення конкретного й адресного контролю за впровадженням наукового дослідження і підтвердження його оцінки шляхом опитування співробітників, що його вивчають і застосовують у практичній діяльності.

Актуальним також вбачається перегляд тематики наукових, у тому числі дисертаційних, досліджень з огляду на потребу теоретичного обґрунтування концептуальних стратегічних документів вищого державного рівня, а також наповнення кримінологічним змістом відповідних управлінських рішень. Доцільним предметом кримінологічних розробок є теоретичний аналіз державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності, концепцій, стратегій, програм, спрямованих на її реалізацію загалом та за окремими видами злочинів, передусім найбільш небезпечними і поширеними.

Акцентовано увагу і на тому, що удосконалення науково-методичного забезпечення протидії злочинності як дієвий процес передбачає участь у ньому, з одного боку, науковців, з іншого – практичних працівників. І така взаємодія буде плідною та ефективною, якщо її учасники постійно будуть відчувати гостру потребу

один в одному. А запорукою успішності цього тандему є загальна ціль – ефективна протидія злочинності.

## **ВИСНОВКИ**

У дисертації здійснено узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми, яка полягає у комплексному, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки виявленні, описі й поясненні феномену кримінологічного забезпечення протидії злочинності, прогнозуванні тенденції його розвитку і трансформації в умовах сьогодення. У результаті сформовано концепцію кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні як системи знань про сутність, форми, види і засоби такого забезпечення, а також основні напрями його удосконалення у кримінально-превентивній практиці та протидії злочинності в цілому.

Однією з найголовніших проблем національного сектору безпеки і оборони є довготривале фінансове та матеріальне забезпечення складових цього сектору за залишковим принципом, недосконалість процесу формування, координації та взаємодії його складових під час вирішення спільних завдань із забезпечення національної безпеки. Засобом розв'язання цих та інших проблем може послугувати кримінологічне забезпечення як допоміжна діяльність у виді створення сприятливих умов для здійснення відповідними суб'єктами (державними, недержавними органами та установами, громадськими формуваннями і окремими громадянами) впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня.

Як інтегрована окрема теорія в структурі загальної теорії протидії злочинності кримінологічне забезпечення складається з таких частин: 1) забезпечення кримінологічної профілактики: а) забезпечення профілактики випередження; б) забезпечення профілактики обмеження; в) забезпечення профілактики усунення; г) забезпечення профілактики захисту; 2) забезпечення відвернення злочинів; 3) забезпечення припинення злочинів.

Аналіз системи кримінологічного забезпечення протидії злочинності засвідчив наявність таких її ознак і властивостей, як: цілеспрямованість системи, її зв'язок із зовнішнім середовищем, поліелементність, варіативність, ієрархічність і структурність системи, наявність синергетичних зв'язків і взаємодії між елементами.

Методологію дослідження кримінологічного забезпечення протидії злочинності становить сукупність методів і прийомів наукового дослідження, різних за характером і галузевим походженням. Встановлено органічну залежність між пошуковими можливостями, їх результатами і кількісно-якісними ознаками відповідної методології.

Розглянуто сукупність загальнонаукових, окремо наукових та спеціальних методів дослідження кримінологічного забезпечення протидії злочинності. Зокрема, визначено особливості та проблемні моменти застосування діалектичного, порівняльно-правового, системного, юридичного, соціологічних, кібернетичних та

математичних методів, а також методів прогнозування та моделювання. Унаслідок цього констатовано їх виняткове пізнавальне значення, широкий арсенал можливостей, різнопланове поле застосування. Водночас динамізм суспільної дійсності, складність і багатогранність складових її явищ і зв'язків між ними зумовлюють різну їх інтерпретацію дослідниками залежно від того, які властивості і зв'язки вказаних явищ вони вивчають. Виняткова їх багатоплановість нерідко робить спектр зазначеної інтерпретації досить широким, що істотно ускладнює алгоритмізацію процедури кримінологічної розвідки, а, отже, і можливості її формалізації.

У дослідженнях сфери кримінологічного забезпечення протидії злочинності є певні труднощі зі створенням математичних моделей, що є наслідком неадекватності мови математичних теорій тим виключно складним суспільним процесам, які лежать в основі організації і здійснення антикриміногенного впливу. Математизації матеріалу у сфері протидії злочинності заважає також велика кількість випадкових зв'язків, що не піддаються контролю, труднощі їх локалізації, а також деякі інші фактори. Ступінь математизації і тісно пов'язаної з нею комп'ютеризації знань залежить від багатьох факторів, у тому числі й від перебудови історично сформованих у науці уявлень, а також від рівня технічної бази для апробації отриманих теоретичних знань, їх стандартизації до практичних потреб кримінологічного забезпечення протидії злочинності.

У вказаних дослідженнях новітні методи відіграють допоміжну роль, натомість перспективно виглядають напрацювання математичної логіки, теорії множин (особливо теорії нечітких множин), теорії графів і деяких інших дисциплін, апарат яких, будучи тісно пов'язаним із соціальною практикою і суспільними науками, орієнтований не тільки на кількісні вимірювання, але і на вивчення багатогранних якісних структурних зв'язків соціальної реальності.

Нормативно-правове забезпечення протидії злочинності являє собою створення умов для реалізації суб'єктами протидії злочинності своїх прав і обов'язків через сукупність правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації), явищ (правосвідомість, правову культуру, правові принципи, ідеї), правові регулювання та вплив.

Стан нормативно-правового забезпечення протидії злочинності в Україні на сучасному етапі характеризується такими ознаками: 1) невідповідність нормативно-правових актів з питань протидії злочинності соціально-політичним реаліям суспільства, стану військових дій на сході України; 2) скорочення владних, імперативних методів регулювання за рахунок збільшення диспозитивних методів; 3) часті зміни нормативної бази; 4) незабезпеченість механізмами реалізації й охорони норм права; 5) доступність для населення науково обґрунтованої, погодженої системи нормативно-правових актів у вигляді офіційних веб-порталів ВРУ, Президента України, КМУ, недержавних безкоштовних та комерційних збірок правових актів тощо; 6) наявність наукового планування законів держави по боротьбі з корупцією, але відсутність комплексної державної програми щодо всієї сфери протидії злочинності; 7) недостатній освітньо-професійний рівень працівників правоохоронних органів, слабкі правові стимули (пільги, заохочення, права) для активного виконання ними своїх професійних обов'язків; 8) низькі

правова свідомість та культура населення; 9) невідповідність запланованого правового регулювання в частині європейських стандартів у галузі прав людини моральним нормам суспільства.

До правових засобів протидії злочинності належать: 1) Конституція України; 2) багатосторонні та двосторонні міжнародні договори, ратифіковані ВРУ; 3) кодифіковані нормативно-правові акти; 4) закони України; 5) підзаконні акти – укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази, інструкції, настанови центральних органів виконавчої влади; 6) акти застосування норм права (індивідуального піднормативного регулювання); 7) судові прецеденти і судова практика (Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів).

Форми нормативно-правового забезпечення протидії злочинності запропоновано групувати за двома ознаками:

1) залежно від способу організації: а) активна форма як безпосереднє використання правових засобів протидії злочинності; б) пасивна форма як опосередкований вплив правових засобів протидії злочинності, при якому не відбувається безпосереднього правового втручання у суспільні відносини, однак сам факт їх наявності виступає як стримуючий та направляючий фактор.

2) залежно від масштабу впливу: а) загального характеру, що здійснюється за допомогою правил, адресованих усім і кожному окремо й розрахованих на невизначене число типових ситуацій; б) індивідуального характеру, що спрямовано на впорядкування конкретних відносин, ситуацій, поведінки конкретних осіб за допомогою актів застосування норм права (вироку, ухвали, рішення, указу, постанови, розпорядження, наказу та інших) на основі нормативно-правових актів.

Методи нормативно-правового забезпечення протидії злочинності – це прийоми та засоби впливу уповноважених суб'єктів на вольову поведінку учасників суспільних відносин з метою досягнення їх правомірної поведінки. До основних методів віднесено імперативний та диспозитивний методи, метод обмежень, заохочень, метод автономії та рівності сторін, метод субординації тощо.

До способів нормативно-правового забезпечення протидії злочинності належать: дозвіл, зобов'язування, заборона, наділення правом, заохочення, обмеження та покарання.

Удосконалення нормативно-правового забезпечення протидії злочинності – це постійний процес правотворчості, правозастосування, правових регулювання та впливу уповноважених суб'єктів. У зв'язку із зазначеним та на підставі аналізу стану нормативно-правового забезпечення протидії злочинності запропоновано створити закон, в якому визначити засади державної політики щодо протидії злочинності або відповідну стратегію, де має бути закріплено систему політико-правових ідей, загальну орієнтацію діяльності щодо протидії злочинності, цілі і завдання, основні напрями, систему заходів цієї діяльності тощо.

Організаційне забезпечення протидії злочинності запропоновано розглядати у двох аспектах: 1) як цілеспрямовану діяльність з організації процесу протидії злочинності; 2) як результат такої діяльності, який виражається у створенні впорядкованої та взаємоузгодженої системи суб'єктів протидії злочинності, функціонування яких обумовлено досягненням спільної мети.

Сучасний стан організаційного забезпечення протидії злочинності в Україні не можна вважати повністю задовільним. Серед факторів, які найбільш негативно впливають на цей стан, визначено: незавершеність реформи правоохоронної системи та відверте «буксування» її за певними напрямками; високий рівень корупції в правоохоронних органах; брак кваліфікованих кадрів; недосконалість системи підбору кадрів та значні вади в системі їх професійної підготовки, заміщенні, перепідготовки; недостатня увага до впровадження інноваційних методологічних змін у вказаній сфері; низький рівень матеріально-технічного забезпечення правоохоронної системи; недостатнє використання потенціалу громадськості в досягненні цілей протидії злочинності; формалізм у виконанні завдань протидії злочинності, відсутність ініціативності та слабкі зворотні зв'язки в системі протидії злочинності; недоліки методологічного і практичного характеру під час запровадження досвіду іноземних країн.

Здійснена класифікація методів організаційного забезпечення протидії злочинності та визначено основні її форми залежно від методів комунікативних зв'язків у системі суб'єктів протидії злочинності. Визначено, що для субординаційних комунікативних зв'язків характерні такі форми організаційного забезпечення протидії злочинності: планування діяльності підлеглих суб'єктів на основі аналізу поточної ситуації та з використанням методів прогнозування; розвиток функціональної структури суб'єктів протидії злочинності; методичне супроводження та ресурсне забезпечення діяльності суб'єктів протидії злочинності; вивчення, адаптація та запровадження позитивного досвіду іноземних країн у сфері протидії злочинності; контроль та оцінка діяльності підлеглих підрозділів, розробка стратегій (дорожніх карт, планів дій, концепцій) протидії злочинності.

Проаналізовано координаційні комунікативні зв'язки системи протидії злочинності на національному і міжнародному рівнях та кореспондуючі їм організаційні форми. Визначено основні положення застосування методу реординації в організаційному забезпеченні протидії злочинності.

Окреслено основні напрями удосконалення організаційного забезпечення протидії злочинності, а саме: формування чіткої та несуперечливої кримінально-правової політики у сфері протидії злочинності; завершення реформи системи протидії злочинності в Україні; поліпшення ресурсного забезпечення системи протидії злочинності; запровадження засобів інформатизації для здійснення ефективного організаційного забезпечення протидії злочинності; розширення міжнародної координації у протидії злочинності; подальше розширення використання потенціалу інститутів громадського суспільства у протидії злочинності.

Інформаційне забезпечення протидії злочинності – це сукупність засобів, методів та заходів, що використовуються для отримання своєчасної, цінної та важливої інформації, що впливає на точність і визначеність при прийнятті рішень, спрямованих на усунення, зменшення або нейтралізацію факторів існування злочинності та вчинення злочинів.

Визначено три основні форми інформаційного забезпечення протидії злочинності, які перебувають у тісній взаємодії: інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності (охоплює інформаційно-методичне

забезпечення); інформаційно-оперативне забезпечення; науково-інформаційне забезпечення протидії злочинності.

Методи інформаційного забезпечення протидії злочинності детерміновані особливостями джерел кримінологічної інформації, а саме: статистичного спостереження, аналізу матеріалів кримінального провадження, аналізу звітів, аналітичної інформації, опитування представників громадськості, контент-моніторингу інтернет-ресурсів та методу експертних оцінок.

Науково-методичне забезпечення протидії злочинності включає в себе розробку теоретичних та методологічних основ цієї діяльності, проведення науково-прикладних досліджень і вироблення на цій основі головних напрямків стратегії і тактики антикриміногенного впливу на злочинність. Саме розроблення концептуальних положень, що становлять систему наукових знань про злочинність, закономірності й тенденції її розвитку, заходи запобігання та протидії як комплексу головних ідей, задумів, тлумачень у цій науковій і практичній сфері діяльності становить сферу прикладання зусиль учених і практиків щодо розв'язання існуючих соціальних проблем. Головним пріоритетом кримінологічних досліджень є розробка практичних рекомендацій з приводу організаційних та методичних аспектів діяльності з протидії тому чи іншому виду злочинності.

Основними результатами наукових кримінологічних досліджень є теоретичні, методологічні, методичні та прикладні результати. Розглянуто три основні форми їх втілення: інформаційні, речові та комплексні (або складові). Останні створюються на основі інтеграції інформаційних і речових результатів, внаслідок чого вони є інформаційно-речовими результатами кримінологічних досліджень.

Оприлюднення результатів кримінологічних досліджень сприяє розвитку вітчизняної кримінології загалом, у тому числі вирішенню різноманітних дискусійних, полемічних питань теоретичного й практичного характеру, а також подоланню неузгодженостей та суперечностей стосовно принципових положень кримінології, проблемних практичних питань, що виникають останнім часом через їх недостатнє концептуальне визначення та наукове обґрунтування.

Впровадження науково-методичних розробок у практику протидії злочинності відбувається за такими напрямками: розробка пропозицій для законодавчих і представницьких органів влади різних рівнів щодо прийняття відповідних нормативно-правових актів у сфері протидії злочинності, або ж удосконалення вже існуючих актів; розробка рекомендацій, адресованих працівникам правоохоронних органів, щодо підвищення ефективності діяльності, пов'язаної із протидією злочинності; розробка методик розслідування окремих видів злочинів.

На підставі проведеного дослідження запропоновано розгалужену систему заходів удосконалення кримінологічного забезпечення протидії злочинності в цілому та щодо окремих його напрямів – нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного забезпечення.

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### *Монографія:*

1. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: В справі, 2017. 360 с.

### *Статті у наукових фахових виданнях України:*

1. Бесчастний В. М. Методи організаційного забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Випуск 29. Ч. 2. Т. 4/2. С. 141–145.

2. Бесчастний В. М. Наукове дослідження як форма наукового забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Випуск 5-2. Т. 4. С. 133–135.

3. Бесчастний В. М. Проблемні питання аналітичного забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. Вип. 1. С. 282–290.

4. Бесчастний В. М. Удосконалення нормативно-правового забезпечення протидії злочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2015. № 2. С. 33–38.

5. Бесчастний В. М. Основи законодавства України з протидії злочинності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9). Т. 2. С. 193–197.

6. Бесчастний В. М. Методологічні засади кримінологічного забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Випуск 33. Ч. 2. Т. 1. С. 84–89.

7. Бесчастний В. М. Визначення та аналіз сучасних методів кримінологічного забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Випуск 34. Ч. 2. Т. 1. С. 61–66.

8. Бесчастний В. М. Науково-інформаційне забезпечення протидії злочинності: шляхи удосконалення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Випуск 3-2. Т. 4. Ч. II. С. 156–159.

9. Бесчастний В. М. Щодо напрямків науково-методичного забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 1. Т. 2. С. 198–201.

10. Бесчастний В. М. Напрями удосконалення інформаційного забезпечення протидії злочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2016. № 1 (36). С. 24–28.

11. Бесчастний В. М. Принципи організаційного забезпечення протидії злочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2016. № 2 (37). С. 23–27.

12. Бесчастний В. М. Поняття та характеристика сучасного стану інформаційного забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 2. С. 27–32.

13. Бесчастний В. М. Щодо ознак системи кримінологічного забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Випуск 6. Т. 3. С. 53–55.

14. Бесчастний В. М. Удосконалення науково-методичного забезпечення протидії злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 6. Т. 2. С. 83–85.

15. Бесчастний В. М. Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 207–213.

16. Бесчастний В. М. Кримінологічний аналіз сучасних тенденцій злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 245–250.

17. Бесчастний В. М. Прогноз криміногенної ситуації в Україні в середньостроковій перспективі. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. № 1. С. 193–202.

18. Бесчастний В. М. Методи інформаційного забезпечення як інструментарій збору та обробки інформації про злочинність. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 206–212.

19. Бесчастний В. М. Місце кримінологічного забезпечення в загальній теорії протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 49–58.

#### ***Статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію:***

1. Beschastnyy V. M. Problems improve information support anti-crime. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2015. № 6/1. P. 15–20.

2. Beschastnyy V. M. Forms, methods and ways of regulatory framework combating crime in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5/1. P. 13–18.

3. Бесчастный В. Н. Системность как основа организационного обеспечения противодействия преступности. *Международный научно-практический журнал «Право и Закон»*. 2016. № 3 (5). С. 74–81.

4. Бесчастный В. Н. Направления совершенствования организационного обеспечения противодействия преступности в Украине. *Право и Политика*. 2016. № 3. С. 77–82.

#### ***Праці апробаційного характеру:***

1. Бесчастний В. М. Стан правового регулювання протидії злочинності в Україні // *Право, суспільство і держава: форми взаємодії: міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 14–15 березня 2014 р.)*. Київ: Центр правових наукових досліджень, 2014. С. 94–95.

2. Бесчастний В. М. Судовий прецедент і судова практика як правові засоби протидії злочинності // *Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13–14 червня 2014 р.)*. Одеса: Причорноморська фундація права, 2014. С. 105–107.

3. Бесчастний В. М. Поняття нормативно-правового забезпечення протидії злочинності // Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25–26 вересня 2015 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. С. 83–86.

4. Бесчастний В. М. Організаційне забезпечення протидії злочинності: визначення змісту та основних категорій // Новітні тенденції сучасної юридичної науки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 4–5 грудня 2015 р.). Дніпропетровськ: Правовий світ, 2015. С. 117–119.

5. Бесчастний В. М. Суб'єкти науково-методичного забезпечення протидії злочинності // Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 18–19 грудня 2015 р.). Харків: Асоціація аспірантів-юристів, 2015. С. 102–104.

6. Бесчастний В. М. Результат наукового дослідження, як головна мета науково-методичного забезпечення протидії злочинності // Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15–16 квітня 2016 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2016. С. 15–17.

7. Бесчастний В. М. Основні напрямки удосконалення науково-методичного забезпечення протидії злочинності // Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування: міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 9–10 вересня 2016 р.). Київ: Центр правових наукових досліджень, 2016. С. 84–85.

8. Бесчастний В. М. Організаційне забезпечення субординаційних зв'язків в системі протидії злочинності // Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 10–11 лютого 2017 р.). Херсон: Гельветика, 2017. С. 126–130.

9. Бесчастний В. М. Організаційне забезпеченні координаційних і реординаційних зв'язків в системі протидії злочинності // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 17–18 лютого 2017 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2017. С. 152–155.

10. Бесчастний В. М. Деякі аспекти інформаційного забезпечення протидії корупції // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 31 березня 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2017. С. 18–19.

### ***Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації:***

1. Бесчастний В. М. Кримінологічні теорії // Українська кримінологічна енциклопедія/за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джужа, О. М. Литвинов. Харків, Київ: Харк. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля, 2017. С. 357–359.

## АНОТАЦІЇ

**Бесчастний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні.** – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (доктора наук) за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). – Донецький юридичний інститут МВС України, Кривий Ріг, 2018; Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2018.

Дисертація є першим в Україні комплексним та системним дослідженням теоретичних засад кримінологічного забезпечення протидії злочинності як системи знань про сутність, форми, види і засоби такого забезпечення, а також основні напрями його удосконалення у кримінально-превентивній практиці та протидії злочинності в цілому.

На підставі аналізу статистичних показників за 2010–2016 рр. досліджено сучасний стан і тенденції злочинності в Україні, а також окреслено числові параметри сценаріїв розвитку кримінологічної обстановки до 2021 року. Сформульовано поняття кримінологічного забезпечення протидії злочинності, визначено структуру і зміст відповідної теорії у системі загальної теорії протидії злочинності. Визначено основні ознаки і властивості системи кримінологічного забезпечення протидії злочинності, а також розглянуто методологію її дослідження. Оцінено стан нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного забезпечення протидії злочинності. Проведено класифікацію форм та здійснено систематизацію методів нормативно-правового забезпечення протидії злочинності. Окреслено структуру, здійснено класифікацію методів та визначено форми інформаційного забезпечення протидії злочинності. Розглянуто основні результати наукових кримінологічних досліджень та визначено форми втілення результатів кримінологічної наукової діяльності. На підставі вищевикладеного запропоновано розгалужену систему заходів удосконалення кримінологічного забезпечення протидії злочинності в цілому та щодо окремих його напрямів – нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного забезпечення.

*Ключові слова:* кримінологічне забезпечення, протидія злочинності, нормативно-правове, організаційне, інформаційне, науково-методичне забезпечення, форми, методи, удосконалення.

**Бесчастный В. Н. Теория и практика криминологического обеспечения противодействия преступности в Украине.** – *Квалификационная научная работа на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук (доктора наук) по специальности 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» (081 – Право). – Донецкий юридический институт МВД Украины, Кривой Рог, 2018; Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2018.

Диссертация является первым в Украине комплексным и системным исследованием теоретических основ криминологического обеспечения противодействия преступности как системы знаний о сущности, формах, видах и средствах такого обеспечения, а также основных направлениях его совершенствования в уголовно-превентивной практике и противодействии преступности в целом.

На основании анализа статистических показателей за 2010-2016 гг. исследованы современное состояние и тенденции преступности в Украине, а также обозначены числовые параметры сценариев развития криминологической обстановки до 2021 года. Сформулировано понятие криминологического обеспечения противодействия преступности как вспомогательной к противодействию преступности деятельности в виде создания благоприятных условий для осуществления соответствующими субъектами (государственными, негосударственными органами и учреждениями, общественными формированиями и отдельными гражданами) воздействия на преступность с целью снижения интенсивности процессов детерминации преступности, нейтрализации действия ее причин и условий для ограничения количества преступных проявлений до определенного уровня. Определена структура и содержание теории криминологического обеспечения в системе общей теории противодействия преступности: 1) обеспечение криминологической профилактики, в свою очередь включающее: а) обеспечение профилактики опережения; б) обеспечение профилактики ограничения; в) обеспечение профилактики устранения; г) обеспечение профилактики защиты; 2) обеспечение предотвращения преступлений; 3) обеспечение пресечения преступлений. Определены основные признаки и свойства системы криминологического обеспечения противодействия преступности, а также рассмотрены методология ее исследования. Оценено состояние нормативно-правового, организационного, информационного и научно-методического обеспечения противодействия преступности, вследствие чего констатировано наличие тождественных проблем при их организации и осуществлении, а именно: незавершенность реформы правоохранительной системы и откровенная ее «пробуксовка» по определенным направлениям; высокий уровень коррупции в правоохранительных органах; недостаток квалифицированных кадров; несовершенство системы подбора кадров и недостатки в системе их профессиональной подготовки; недостаточное внимание к внедрению инновационных изменений в указанной сфере; низкий уровень материально-технического обеспечения правоохранительной системы; недостаточное использование потенциала общественности в достижении целей противодействия преступности; формализм в исполнении задач противодействия преступности, отсутствие инициативности и слабые обратные связи в системе противодействия преступности; недостатки методологического и практического характера при внедрении зарубежного опыта и др. Проведена классификация форм и осуществлена систематизация методов нормативно-правового обеспечения противодействия преступности. Определена структура, осуществлена классификация методов и очерчены формы информационного обеспечения противодействия преступности. Рассмотрены основные результаты научных криминологических исследований и

определены формы воплощения результатов криминологической научной деятельности. На основании вышеизложенного предложена разветвленная система мер по совершенствованию криминологического обеспечения противодействия преступности в целом и по отдельным его направлениям – нормативно-правового, организационного, информационного и научно-методического обеспечения.

*Ключевые слова:* криминологическое обеспечение, противодействие преступности, нормативно-правовое, организационное, информационное, научно-методическое обеспечение, формы, методы, совершенствование.

**Beschastny V. M. The Theory and Practice of Criminological Support for Crimes Combating in Ukraine.** – *The qualification scientific work published as manuscript.*

The Thesis for Scientific Degree of Doctor of Law, Specialty 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law» (081 – Law). – Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs, Kryvyi Rih, 2018; Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2018.

The thesis is the first in Ukraine complex and systematic research of theoretical bases of criminological support for crimes combating as the system of knowledge on essence, forms, types and methods of such support as well as main courses of enhancement of criminal preventive practice and crimes combating in general.

Based on the analyses of statistical indexes in 2010-2016 the thesis researches contemporary state and tendencies of crime in Ukraine and outlines numerical options of scenarios of criminological situation until the year of 2021. The work formulates the notion of criminological support for crimes combating, defines structure and content of corresponding theory in the system of general crimes combating theory. It defines main characteristics and features of criminological support for crimes combating and ascertains methodology for its examination. The thesis estimates the state of normative-legal, organizational, informational and scientific-methodological support for crimes combating. The thesis provides characteristic, works out classification and defines forms of informational support for crimes combating. It reviews main results of scientific criminological researches and defines the forms of implementation of the results of criminological scientific activity. Based on the foregoing the work proposes ramified system of measures for enhancement of criminological support for crimes combating in general and at separate its courses – normative-legal, organizational, informational and scientific-methodological support.

*Key words:* criminological support, crimes combating, normative-legal, organizational, informational, scientific-methodological support, forms, methods, enhancement.

Підписано до друку 15.01.2018 р. Папір офсетний. Друк офсетний.  
Формат 60х84/16. Умов. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.  
Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач  
Харківський національний університет внутрішніх справ,  
пр. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.

Друкарня Харківського національного університету внутрішніх справ  
61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27.